

Third-Party Objection in Criminal Matters in Light of Judicial Precedent with Emphasis on Unifying Precedent No. 818

Hassanali Moazenadegan¹, Seyed Farzam Mohammadi^{2}, Abolfazl Mohammad Alikhani³, Nazanin Aghaei Jannat Makan⁴*

1. Professor, Department of Criminal Law & Criminology, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Email: moazenadegan@gmail.com

2. M.A. in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

*Corresponding Author: Email: farzammohammadi49@gmail.com

3. PhD in Criminal Law and Criminology, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran; President of the Court of Appeal of Tehran Province, Tehran, Iran.

Email: abolfazlalikhani50@gmail.com

4. M.A Student in International Law, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: aghaie.nazanin@yahoo.com

ABSTRACT

Third-party objection in criminal matters has long been a bone of contention among judicial authorities from various perspectives. The absence of a general rule and ambiguity in the current provisions of criminal laws are among the reasons for these controversies. Recently, Unifying Precedent No. 818 issued by the General Board of the Iranian Supreme Court has addressed and resolved part of these disagreements. However, given the various scenarios of third-party objection in criminal matters, there remains room for discussion and contemplation regarding the function and analysis of this precedent. This study aims to examine the feasibility and scope of third-party objection in criminal matters and the competent authorities to adjudicate each matter, considering the current laws as well as the unifying precedent in this context. The study

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/jlr.2024.426961.2576

Received:
13 February 2024

Accepted:
13 April 2024

Published:
7 October 2025

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

utilized a descriptive-analytical method and library resources, especially laws and judicial precedents. Findings indicate that the unifying precedent, while accepting a third-party objection to a criminal judgment concerning the objects and properties mentioned in the cited provisions, serves to complement the these provisions and, through considering these provisions from the Code of Civil Procedure, establishes a foundation for invoking the general rules of the Code regarding a third-party objection to the civil aspect in other criminal judgments.

Keywords: Appeal by third party, Criminal cases, Rights of third parties, Competent authority, Unanimous vote 818.

Excerpted from the M.A. dissertation entitled "An Analysis of the Appeal by Third Party in Criminal Cases with an Emphasis on the Unanimous Decision of the Supreme Court of Iran 818", Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Funding:

The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Hassanali Moazenadegan: Conceptualization, Methodology, Data Curation, Supervision.

Seyed Farzam Mohammadi: Conceptualization, Formal Analysis, Investigation, Resources, Writing - Original Draft.

Abulfazl Mohammad Alikhani:, Formal Analysis, Investigation, Resources, Supervision.

Nazanin Aghaei Jannat Makan: Investigation, Writing - Review & Editing.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Moazenadegan, Hassanali, Seyed Farzam Mohammadi, Abulfazl Mohammad Alikhani & Nazanin Aghaei Jannat Makan. "Third-Party Objection in Criminal Matters in Light of Judicial Precedent with Emphasis on Unifying Precedent No. 818". *Journal of Legal Research*, 24, no. 63 (October7, 2025), 47-78.

Extended Abstract

The feasibility and manner of a third-party objection in criminal matters has long been considered by scholars a challenging issue in the realm of criminal procedure. Unlike in civil claims, the issue of a third-party objection against criminal judgments and orders, has been left unaddressed by the legislator, except in exceptional cases and occasionally implicitly, and this has led to a divergence of opinions in doctrine and judicial practices. Nevertheless, the issue has been implied in some cases and explicitly stipulated in a few specific instances, such as Article 215 of the Islamic Penal Code (Note 1) and Article 148 of the Code of Criminal Procedure (Note 2). However, the ambiguity in interpreting the scope of these provisions and the legislator's reticence in this regard has prompted many courts to refuse to hear a third party's complaint against a criminal judgment, and debates have arisen concerning the general acceptance of a third-party objection lawsuit in criminal courts; some believe that due to the lack of explicit provision in the Code of Criminal Procedure, unlike what exists in the Code of Civil Procedure, such a right to object cannot be envisaged for an aggrieved third party. In contrast, some others, in order to protect the third party and by citing relevant laws and considering the judge's authority to comment on the civil aspect of the crime, believe in distinguishing the civil aspect from the criminal aspect within a criminal judgment, such that a third party aggrieved by the issued judgment has the prospect to object to the civil or private aspect of the criminal judgment. Also, recently, pursuant to Unifying Precedent No. 818 issued by the General Board of the Supreme Court, and following a disagreement regarding the admissibility of a third-party objection in the court of appeal within two different branches, this matter has been addressed, and the admissibility of the objection regarding the subject of the case has been emphasized based on provisions from the Code of Criminal Procedure, the Islamic Penal Code, and the general principles of the Code of Civil Procedure. Considering that the issuance of the unifying precedent, although considered a step forward in the debate of third-party objection in criminal matters, has not stopped the disagreements and differing interpretations, and ambiguities are still observed in the said precedent regarding the application of the rule contained within it, therefore, given the necessity of creating transparency and consistency among criminal court judges in order to safeguard the legitimate rights of citizens and achieve judicial justice, analyzing the subject of third-party objection in criminal matters with emphasis on Unifying Precedent No. 818 of the Supreme Court seems crucial. Despite the fact that the mentioned unifying precedent has resolved part of the disagreements surrounding the feasibility of a third-party objection in criminal matters, and considering the various scenarios of third-party objection in criminal matters, there still remains

room for debate and contemplation regarding the function and analysis of this precedent. Therefore, this study was conducted with the aim of examining the feasibility and scope of third-party objection in criminal matters and the competent authorities to adjudicate each matter, examining the current laws as well as the unifying precedent in this field. Findings indicate that the unifying precedent, while accepting a third-party objection to a criminal judgment concerning the objects and properties mentioned in the cited provisions, serves to complement the provisions and, by considering the cited provisions from the Code of Civil Procedure, facilitates the feasibility of referring to the general rules of the Code of Civil Procedure regarding a third-party objection to the civil aspect in other criminal judgments. Despite this, it must be accepted that even after the issuance of the unifying precedent, ambiguities remain regarding the conditions and scope of a third-party objection in criminal matters, insofar as a third-party objection in criminal matters encompasses a significant range of judgments (including both verdicts and orders) as well as various stages of proceedings from preliminary stages to the execution of the judgment, and in this regard, scattered and sometimes ambiguous and inconsistent laws and precedents have led to divergent interpretations and, consequently, heterogeneous practices and the potential for infringement of the rights of third parties. Based on this, dedicating a specific title as "Third-Party Objection" in the Code of Criminal Procedure and clarifying the governing rules therein, as well as creating transparency in this realm, seems indisputable. Furthermore, prior to legislative amendment, considering the approach of the high-ranking judges of the General Board of the Supreme Court in deriving a unified criterion from the provisions of the Code of Civil Procedure, judicial practice should, in cases where there is no explicit provision in the criminal laws, invoke the general principles of the Code of Civil Procedure for admitting and adjudicating a third-party objection, in order to preserve and protect the rights of third parties and establish judicial security.

اعتراض ثالث در امور کیفری در پرتو رویه قضایی با تأکید بر رأی وحدت رویه شماره ۸۱۸

حسنعلی مؤذن‌زادگان^۱، سید فرزام محمدی جزه‌ئی^۲، ابوالفضل محمد علیخانی^۳، نازنین آقایی جنت‌مکان^۴

۱. استاد، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
moazenzadegan@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
*نویسنده مسئول: farzammohammadi49@gmail.com

۳. دکترای حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران؛ رئیس دادگاه تجدیدنظر استان تهران، تهران، ایران.

abolfazlalikhani50@gmail.com

۴. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
aghaie.nazanin@yahoo.com

چکیده:

اعتراض ثالث در امور کیفری همواره از جهات مختلف مورد مناقشه و اختلاف مراجع قضایی بوده است. فقدان قاعده کلی و ابهام در مواد فعلی قوانین کیفری از ریشه‌های این اختلافات قضایی به شمار می‌رود. به‌تازگی به‌موجب رأی وحدت رویه شماره ۸۱۸ هیئت عمومی دیوان عالی کشور به بخشی از این اختلافات پاسخ داده شده و تعیین تکلیف شده است. با این حال و با توجه به فروض مختلف اعتراض ثالث در امور کیفری، کماکان در خصوص کارکرد رأی مزبور و تحلیل آن جای بحث و امان نظر وجود دارد. این مطالعه با هدف بررسی امکان‌سنجی و محدوده اعتراض ثالث در امور کیفری و مراجع صالح برای رسیدگی به هر یک از آنها با توجه به قوانین کنونی و همچنین رأی وحدت رویه در این زمینه به انجام رسیده است. تحقیق به روش توصیفی - تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای به‌ویژه قوانین و رویه قضایی انجام گرفت. یافته‌های پژوهش نشان داد که رأی وحدت رویه ضمن پذیرش اعتراض ثالث نسبت به رأی کیفری راجع به

پژوهشکده حقوق

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48300/jlr.2024.426961.2576

تاریخ دریافت:

۲۴ بهمن ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۲۵ فروردین ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۱۵ مهر ۱۴۰۴

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهشهای حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهشهای حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد [نشریه مراجعه کنید](#).

اشیا و اموال مذکور در مواد یادشده به‌نوعی مکمل مواد مذکور و همچنین نظر به مواد استنادی از قانون آیین دادرسی مدنی، زمینه‌ساز امکان استناد به قواعد عام آیین دادرسی مدنی در خصوص اعتراض ثالث به جنبه حقوقی در سایر آرای کیفری است.

کلیدواژه‌ها:

اعتراض ثالث، امور کیفری، حقوق اشخاص ثالث، مرجع صالح، رأی وحدت رویه ۸۱۸.

برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان «تحلیلی بر اعتراض ثالث در امور کیفری با تأکید بر رأی وحدت رویه ۸۱۸ دیوان عالی کشور»، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

حسنعلی مؤذن‌زادگان: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، نظارت بر داده‌ها، نظارت.
سید فرزام محمدی جزه‌ئی: مفهوم‌سازی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی.
ابوالفضل محمد علیخانی: تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت.
نازنین آقایی جنت‌مکان: تحقیق و بررسی، نوشتن - بررسی و ویرایش.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

مؤذن‌زادگان، حسنعلی، سید فرزام محمدی جزه‌ئی، ابوالفضل محمد علیخانی و نازنین آقایی جنت‌مکان. «اعتراض ثالث در امور کیفری در پرتو رویه قضایی با تأکید بر رأی وحدت رویه شماره ۸۱۸». مجله پژوهش‌های حقوقی، ۲۴، ش. ۶۳ (۱۵) مهر ۱۴۰۴، ۴۷-۷۸.

مقدمه

استحکام و پویایی آیین دادرسی، نقش مهمی در تحقق عدالت در نظام‌های حقوقی دارد. قواعد ماهوی تنها از مجرای دادرسی‌های عادلانه است که برای تأمین حقوق و منافع شهروندان، مفید و اثربخش خواهند بود. با این توضیح اگر قواعد دادرسی دچار ابهام و اجمال باشند، زمینه تعارض و تشتت تصمیمات قضایی و در نتیجه تزلزل و تضییع حقوق اشخاص را فراهم می‌آورند. لذا بر جامعه علمی حقوق لازم است که با مذاقه و بررسی وجوه مختلف مباحث حقوقی و به‌طور خاص آیین دادرسی، چالش‌ها و مشکلات را شناسایی و تحلیل نمایند تا بستری برای توسعه نظری و اصلاحات آتی فراهم آید.

در این زمینه یکی از مباحث چالشی در قلمرو دادرسی کیفری که از دیرباز مورد توجه نویسندگان قرار گرفته، امکان و چگونگی اعتراض ثالث در امور کیفری است؛ امری که طبق قواعد عام، به‌طور صریح و مشخص در دادرسی‌های مدنی مورد شناسایی واقع شده است، لیکن در منظومه ادبیات حقوق کیفری و آیین دادرسی کیفری حکم عامی در این زمینه به چشم نمی‌خورد و قوانین موجود (نظیر ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی و ماده ۱۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری و تبصره‌های مربوطه) نیز اگرچه در مواردی این اجازه را صادر نموده‌اند، اما در مجموع ابهام و عدم شفافیت در قوانین، تشتت و تعارض در آرا و اندیشه‌های حقوقی را موجب شده است. هرچند پس از مدت‌ها اختلاف‌نظر در این زمینه، صدور رأی وحدت رویه شماره ۸۱۸ هیئت عمومی دیوان عالی در سال ۱۴۰۰ در خصوص قابلیت استماع اعتراض ثالث در دادگاه تجدیدنظر، گامی روبه‌جلو برای تعیین تکلیف این موضوع محسوب می‌شود؛ لیکن به‌رغم صدور این رأی و به‌واسطه اینکه رأی مزبور ناظر به محدوده خاصی است که مورد حکم واقع شده است، کماکان پیرامون این مسئله ابهام و پرسش وجود دارد. در واقع صدور رأی وحدت رویه اگرچه اقدامی راهگشا برای حل ابهامات قضایی در بحث اعتراض ثالث در امور کیفری محسوب می‌شود، لیکن اختلافات و برداشت‌های مختلف را متوقف نکرده است و جنبه‌های مبهمی در رأی مزبور در خصوص اعمال حکم مندرج در آن مشاهده می‌شود، لذا با توجه به ضرورت ایجاد شفافیت و وحدت رویه در میان قضات دادگاه کیفری در راستای حفظ حقوق مکاتبه شهروندان و نیل به عدالت قضایی، تحلیل موضوع اعتراض ثالث در امور کیفری با تأکید بر رأی وحدت رویه شماره ۸۱۸ دیوان عالی، ضروری به نظر می‌رسد.

با این هدف، در مقاله حاضر پس از تبیین مفهوم اعتراض ثالث در امر کیفری، رویه قضایی پیرامون اعتراض ثالث در امور کیفری با محوریت تبیین و تحلیل آرای قضایی منتج به صدور رأی وحدت رویه

۸۱۸ دیوان عالی کشور در این خصوص و همچنین رأی وحدت رویه و نظرات مختلف راجع به مفاد و قلمرو این رأی، مورد بحث و مطالعه قرار می‌گیرد.

۱- مفهوم اعتراض ثالث در امور کیفری

تعریف اعتراض ثالث در امور کیفری منوط به تعریف اصطلاحات حقوقی «اعتراض» و «اعتراض ثالث» و «امور کیفری» به نحو مجزا است. همچنین با در نظر گرفتن اینکه بحث اعتراض ثالث به‌عنوان یک چهارچوب کلی در قانون آیین دادرسی مدنی مورد توجه قانونگذار قرار گرفته، لازم است از تعاریف مندرج در آیین دادرسی مدنی به‌منظور دریافت مفهوم اعتراض ثالث در امور کیفری بهره گرفت.

اعتراض در لغت‌نامه فارسی به معانی مختلفی آمده که از جمله آنها مخالفت، رد، عدم قبول، ایراد گرفتن، نکته‌گیری، خرده‌گیری، عیب‌جویی و... است.^۱ در ترمینولوژی حقوق، اعتراض از حیث لغوی به منع و جلوی کسی یا چیزی را گرفتن معنی شده است که معادل آن در فرهنگستان لغت واخواهی است.^۲ از طرف دیگر، ثالث نیز به معنی سوم است و در اصطلاح، آن کسی است که نه مدعی و نه مدعی‌علیه است و دعوی مابه‌الادعا می‌نماید.^۳ در واقع ثالث شخصی سوای دو طرف یک دعوا است. پس اعتراض ثالث، اعتراض شخصی غیر از محکوم و محکوم‌علیه است برای ممانعت از ضرر و خللی که حکم صادرشده به حقوق وی وارد می‌کند. همچنین مقصود از امور کیفری، دعاوی و پرونده‌های کیفری یا به عبارتی دادرسی‌های کیفری است که با هدف اجرای قوانین جزایی بر طبق آیین دادرسی کیفری انجام می‌پذیرد و در مقابل دعاوی و دادرسی حقوقی (مدنی) قرار می‌گیرد. امور کیفری مسائل مرتبط با جرم و مجازات را پوشش می‌دهند و امور حقوقی دعاوی مرتبط با وضعیت‌های حقوقی، ادای حق خصوصی و خسارت و جبران خسارت؛ بنابراین بحث اعتراض ثالث یعنی شکایت نسبت به تصمیم دادگاه از طرف کسی که نه شخصاً و نه به‌وسیله نماینده در دادرسی کیفری منتهی به رأی مورد اعتراض دخالت نداشته است، چه اینکه رسیدگی دادگاه در پرونده کیفری و اجرای حکمی که در این خصوص صادر می‌شود، در پاره‌ای موارد با حقوق شخص ثالث برخورد می‌کند.^۴

۱. علی‌اکبر دهخدا، لغت‌نامه فارسی، زیر نظر محمد معین و سید جعفر شهیدی (تهران: چاپخانه موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ۱۳۲۵)

۲. محمدجعفر جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق (تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۸۲)، ۶۱-۶۳.

۳. محمد معین، فرهنگ فارسی، جلد سوم (تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۵)

۴. احمد پایروندی، «جایگاه اعتراض ثالث در حقوق کیفری و اثر آن بر احکام صادره از محاکم کیفری» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه گیلان، ۱۳۹۶)، ۱.

اعتراض ثالث در امور کیفری، یکی از جلوه‌های مداخله‌های شخص ثالث در دادرسی کیفری است که همانند دیگر جلوه‌های مداخله ثالث در دعوای کیفری (ورود ثالث و جلب ثالث) مورد تعریف و بررسی قرار نگرفته است و در عین حال مقرراتی جامع در این زمینه پیش‌بینی نشده است.^۵ و حتی این تصور وجود دارد که به دلیل نسبی بودن و شخصی بودن مجازات‌ها اساساً امکان اثرگذاری بر حقوق اشخاص ثالث در جریان دعوای کیفری وجود ندارد؛ حال آنکه چنین تصویری صحیح نیست و دعوای و امور کیفری در مسائل مادی و مالی و امکان تعلق احکام و قرارها به حقوق اشخاص ثالث آثار قابل توجهی دارند. به هر تقدیر، ناگزیر باید تعریفی از اعتراض شخص ثالث در امور کیفری با عنایت به مباحثی که در آیین دادرسی مدنی وجود دارد، ارائه داد.^۶

اعتراض شخص ثالث یکی از طرق فوق‌العاده می‌باشد که برای اشخاص ثالث باز است و آن در مواردی است که در دعوایی، حکم یا قرار صادر شده که به حقوق اشخاص ثالث خلل وارد آمده، مشروط به آنکه در آن حکم یا قرار، به اصطلاح بیگانه باشند، یعنی خود یا نماینده‌شان در مرحله دادرسی که منتهی به حکم یا قرار شده است، به عنوان اصحاب دعوا دخالت نداشته باشند.^۷ با عنایت به قانون آیین دادرسی مدنی، تعریف مندرج از اعتراض ثالث بدین شرح است: «اگر در خصوص دعوایی، رأی صادره شود که به حقوق شخص ثالث خللی وارد آورد و آن شخص یا نماینده او در دادرسی که منتهی به رأی شده است به عنوان اصحاب دعوا دخالت نداشته باشد، می‌تواند نسبت به آن رأی اعتراض نماید».^۸ بر این اساس، شخص ثالث حق دارد به هرگونه رأی صادره از دادگاه‌های عمومی، انقلاب و تجدیدنظر اعتراض نماید و نسبت به حکم داور نیز کسانی که خود یا نماینده آنان در تعیین داور شرکت نداشته‌اند، می‌توانند به عنوان شخص ثالث اعتراض کنند.^۹

با عنایت به مباحث مطروحه و تعاریف مزبور در مجموع می‌توان گفت اعتراض شخص ثالث در امور کیفری به معنای اعتراض به رأی صادره از دادگاه کیفری از سوی شخصی است که در دادرسی کیفری به عنوان اصحاب دعوی حضور نداشته، لیکن رأی دادگاه به حقوق او خلل وارد نموده است.

۵. علی پورآذر، «امکان مداخله ثالث در دعوی کیفری»، نشریه پیام آموزش، ۸، ۴۷ (۱۳۸۹)، ۴۶.

۶. محمود صابر و سمیه خلیق آذر، «مداخله شخص ثالث در دادرسی کیفری: جلوه‌ها و موانع»، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۴، ۲ (۱۳۹۶)، ۲۳۶.

۷. احمد متین دفتری، آیین دادرسی مدنی و بازرگانی، جلد دوم (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۱)، ۱۴۸.

۸. ماده ۴۱۷.

۹. ماده ۴۱۸.

۲- بررسی رویکرد رویه قضایی به امکان اعتراض ثالث در امور کیفری

بحث اعتراض ثالث به تصمیمات محاکم کیفری همواره امری مبتلا به بوده و مواضع گوناگونی را بسته به موضوع و شرایط و مرحله صدور حکم توسط مقامات قضایی موجب شده است؛ اما به طور کلی پیرامون اصل امکان اعتراض ثالث در امور کیفری، می‌توان دو طیف از آرای قضایی را در این رابطه از یکدیگر مجزا نمود و جهت آشنایی و تدقیق بیشتر در نظریات قضایی و دلایل مطروحه به مواردی از این تصمیمات اشاره نمود.

۲-۱- رویه قضایی موافق با اعتراض ثالث در امور کیفری

آرای قضایی موافق اعتراض ثالث در امور کیفری از حیث قلمرو پذیرش این اعتراض و مستند استدلال خود و مرجع صالح برای رسیدگی به اعتراض، یکسان نیستند، با این حال می‌توان برخی آرا را که به صورت محدود یا موسع اعتراض ثالث را در امر کیفری مقدور دانسته‌اند، مورد توجه قرار داد. شایان ذکر است آنچه در این آرا حائز اهمیت است، توجه به زبان شخص ثالث در نتیجه صدور احکام کیفری است که با اصل شخصی بودن مجازات و نسبت اثر حکم منافات دارد که این امر مستند به قوانین جزایی از جمله ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی شده است و با توجه به ابهام و محدودیتی که در این زمینه مشاهده می‌شود از عموماً قانون آیین دادرسی مدنی نیز بهره گرفته شده که رویکردی صحیح و منطبق با امنیت قضایی و حفظ حقوق اشخاص ثالث در فرایند دادرسی است.

در اینجا چند نمونه از آرای محاکم کیفری که در آنها اعتراض ثالث در خصوص آرای صادره به طور صریح یا ضمنی مورد پذیرش واقع شده، اعم از آنکه بر مبنای آن رسیدگی به اعتراض ثالث توسط دادگاه صورت پذیرفته یا صرفاً دادگاه شرایط اعتراض را بیان داشته است، آورده می‌شود.

۱- به موجب رأی صادره از شعبه ۲۷ دادگاه تجدیدنظر استان تهران، هنگام اجرای رفع ممانعت در قسمت اجرای احکام دادرسی، مشاهده می‌شود که این رفع ممانعت مستلزم تخریب ساختمان موسسه است و در نهایت این قسمت از دادنامه موجب ورود ضرر به ثالث می‌شود، لذا در نهایت قاضی کیفری به استناد مادتين ۴۱۷ و ۴۱۸ آیین دادرسی مدنی و به منظور حفظ حقوق اشخاص ثالث که در دادرسی حضور نداشته‌اند، اعتراض ثالث به رأی را پذیرفت.^{۱۰} در رأی فوق، مبنای استدلال دادگاه تجدیدنظر در

۱۰. «دادنامه شماره ۹۴۰۹۹۷۰۲۲۲۷۰۰۷۷۶، مورخ ۱۳۹۴/۹/۲۹»، سامانه ملی آرای قضایی، پژوهشگاه قوه قضاییه. قابل

دسترسی در:

<https://ara.jri.ac.ir/>

مورد پذیرش اعتراض ثالث در امر کیفری، ضرر و زیانی است که شخص ثالث از صدور و اجرای حکم متحمل می‌شود در حالی که اثر مسئولیت جزایی نمی‌تواند متوجه دیگری باشد و از طرفی، دادگاه به جهت مستند نمودن نظر خود، مواد ۴۱۷-۴۱۸ قانون آیین دادرسی مدنی را مبنای پذیرش اعتراض شخص ثالث در امر کیفری قرار می‌دهد.

۲- یکی از مهم‌ترین آرای صادره در رابطه با امکان اعتراض ثالث در رسیدگی کیفری که زمینه صدور رأی وحدت رویه را در این رابطه فراهم آورده، رأی شعبه بیست و سوم دادگاه تجدیدنظر استان تهران^{۱۱} است که طبق آن مقرر شده است: «... این دادگاه از وحدت ملاک برگرفته از قانون آ.د.م. خاصه ماده ۴۱۸ این قانون که مقنن اشعار داشته شخص ثالث حق دارد به هرگونه رأی صادره از دادگاه‌های عمومی و انقلاب و تجدیدنظر اعتراض نماید و ایضاً مقنن در مواد ۴۱۷ و ۴۲۲ این قانون بر پذیرش آن تأکید داشته است و از سوی دیگر پرواضح است که دادگاه‌های عمومی به شرح ماده ۴ اصلاحی قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی هم دربرگیرنده دادگاه‌های عمومی جزائی است (کیفری) و هم دادگاه‌های عمومی حقوقی، افزون بر آن مستنبط از مقررات ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی آن است که شخص ثالث که در جریان دادرسی جزایی مداخله نداشته و از این حیث به حقوق ایشان خللی وارد شده، می‌تواند نسبت به رأی صادره از محکمه کیفری از حیث رد مال و یا ضبط آن اعتراض کند... مع الوصف به دیدگاه هیئت حاکمه این دادگاه دعوی اعتراض ثالث نیز همان‌طوری که در دعوای حقوقی مورد پذیرش محاکم قضایی قرار گرفته، در بعضی از احکام کیفری نیز پذیرش آن با معاذیر قانونی مواجه نیست»، ولی دادگاه به علت محق نبودن ثالث، به بطلان دعوی حکم می‌دهد.^{۱۲}

مستندات و دلایلی که شعبه بیست و سوم فوق در رأی خود مبنی بر امکان استماع اعتراض ثالث در امر کیفری مورد توجه قرار داده، به شرح ذیل است؛

الف) استناد به قانون آ.د.م. و به‌ویژه ماده ۴۱۸ این قانون که اشعار داشته است «شخص ثالث حق دارد به هرگونه رأی صادره از دادگاه‌های عمومی، انقلاب و تجدیدنظر اعتراض نماید...»، با این توضیح که دادگاه‌های عمومی وفق ماده ۴ اصلاحی قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی هم دربرگیرنده دادگاه‌های عمومی جزائی است (کیفری) و هم دادگاه‌های عمومی حقوقی. در واقع

۱۱. به‌موجب داندنامه شماره ۹۸۰۹۹۷۰۲۲۲۳۰۰۲۲۰ مورخ ۱۳۹۸/۲/۱۷.

۱۲. پایگاه اطلاع‌رسانی قوانین و مقررات کشور، معاونت حقوقی ریاست جمهوری، معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات. قابل دسترسی در:

<https://dotic.ir/>

عبارت دادگاه‌های عمومی، انقلاب و تجدیدنظر می‌تواند نوعی عمومیت به حکم مندرج در ماده مزبور دهد و آن را صرفاً مقید در دادگاه‌های مدنی ننماید.

ب) سویه استنادی دیگر از نظر شعبه ۲۳، حکم مقرر در ماده ۲۱۵ قانون م.ا. و تبصره یک آن است. وفق تبصره ماده ۲۱۵، متضرر از قرار بازپرس یا دادستان یا قرار یا حکم دادگاه می‌تواند از تصمیم آنان راجع به اشیاء و اموال مذکور در ماده شکایت کند و طبق مقررات در دادگاه‌های جزایی، شکایت خود را تعقیب و درخواست تجدیدنظر نماید، هرچند قرار یا حکم دادگاه نسبت به امر جزایی قابل شکایت نباشد. از نظر شعبه ۲۳، اعتراض به رأی صادره از محکمه کیفری از حیث رد مال یا ضبط آن، اغلب در مورد جرایم کلاهبرداری و انتقال مال غیر که رد مال مورد حکم قرار می‌گیرد، امکان تسری دارد، چراکه از دیدگاه اکثر علمای حقوق و رویه جاری محاکم رد مال تعیین شده در عناوین مجرمانه موصوف صرفاً جنبه جزایی ندارند.

ج) از طرف دیگر دادگاه چنین استدلال می‌کند که دعوی اعتراض ثالث در بعضی احکام کیفری با معاذیر و موانع قانونی مواجه نیست و از این لحاظ نباید تفاوتی با دعاوی حقوقی از حیث پذیرش اعتراض ثالث داشته باشد.

د) در نهایت دادگاه ضمن رسیدگی ماهوی به اعتراض ثالث، مقرر می‌دارد که «ولکن در موضوع مطروحه دادگاه با مذاقه در مباحثه‌نامه‌های تنظیمی مضبوط در پرونده... اعتراض معترض ثالث به شرح مراتب اعلامی خللی بر حق اثباتی ایشان وارد نمی‌کند...» و بر این اساس دعوی را وارد ندانسته و حکم به بطلان آن می‌دهد. همان‌طور که هم در استناد دادگاه به ماده ۲۱۵ و هم در اصدار رأی مشخص است، ملاک و معیار اصلی مورد توجه دادگاه ایجاد خلل برای حقوق شخص ثالث در نتیجه رأی دادگاه کیفری است. در واقع امکان ورود خلل به حقوق اشخاص ثالث در نتیجه حکم صادره (راجع به رد مال یا ضبط آن) مبنای پذیرش صلاحیت رسیدگی برای دادگاه کیفری در اعتراض ثالث و تشخیص این امر نیز معیار پذیرش و تأیید دعوی اعتراض ثالث است.

۳- بر اساس یکی از آرای صادره از شعبه ۱۵ دیوان عالی کشور، دادخواست اعتراض شخص ثالث نسبت به حکم مصادره اموال در جرایم مربوط به مواد مخدر، عملاً قابل پذیرش دانسته شده است. در این رأی، اعتراض به دادنامه صادره از شعبه دوم دادگاه انقلاب اسلامی به جهت ایرادات و اشکالات ذیل‌الذکر وارد دانسته می‌شود؛

۱- اتومبیل موضوع دادنامه طی قولنامه عادی از مالک رسمی آن، منتقل گردیده و طی قولنامه

عادی دیگری به خواهان منتقل شده است و در نهایت طی سند وکالت از مالک اولیه به خواهان منتقل گردیده است. ۲- تاریخ دادنامه مصادره اتموبیل مذکور مؤخر بر تاریخ قولنامه‌ها و سند وکالت مذکور می‌باشد. ۳- تاریخ دستگیری متهمین مؤخر بر تاریخ انتقالات مذکور می‌باشد. ۴- هیچ‌گونه دلیلی بر مجعول بودن اسناد مورد اشاره در پرونده مشاهده نمی‌شود.^{۱۳}

با توجه به جهات مذکور در رأی فوق، حق مکتسبه‌ای که برای فردی قبل از صدور رأی کیفری ایجاد شده است (ولو با سند عادی)، مستلزم این است که اگر حکم مصادره به حقوق شخص ثالث خللی وارد آورد حق اعتراض به رأی دادگاه و پیگیری و احقاق حق محفوظ خواهد بود.

۴- در خصوص اعتراض ثالث نسبت به دادنامه ۹۳۰۹۹۷۲۲۱۸۷۰۰۸۲۵ در پرونده کلاسه ۹۲۱۲۴۱، شعبه ۱۰۲ دادگاه عمومی بخش لواسانات ضمن رسیدگی به دعوی اجمالاً مقرر داشته است، با توجه به اینکه دادنامه مورد اعتراض به حقوق معترضین خللی وارد نیاورده و معترضین می‌توانند در شعبات حقوقی با اثبات سبق تصرف خویش نسبت به اقدامات خویش در زمین مورد شکایت پیگیری نمایند و فقط خوانده رفع تصرف شده است، فلذا اعتراض ثالث را نسبت به حکم صادره وارد ندانسته و مستنداً به ماده ۴۱۷ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی حکم به رد اعتراض صادر و اعلام نموده است.^{۱۴}

در این رأی به نظر می‌رسد دادگاه اصل دعوی اعتراض ثالث را در امور کیفری وارد دانسته، لیکن به جهت اینکه تشخیص داده است دادنامه معترض عنه به حقوق معترضین خللی وارد نیاورده، حکم به رد اعتراض صادر نموده است؛ گو اینکه در مقام استناد نیز به ماده ۴۱۷ قانون آ.د.م. متوسل شده است. ۵- وفق یکی از آرای صادره از دادگاه تجدیدنظر استان تهران (شعبه ۳۱) مقرر گردیده است: «در خصوص تجدیدنظرخواهی شرکت... که به موجب آن قرار رد دعوای خواهان به خواسته اعتراض ثالث نسبت به دادنامه کیفری شماره ... همان شعبه صادر گردیده است، با توجه به مجموع محتویات پرونده نظر به اینکه مطابق تبصره ۲ ماده ۱۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری اعتراض ثالث فقط برای متضرر از حکم دادگاه یا بازپرس در استرداد و یا معدوم کردن اشیا و اموال مکشوفه که دلیل یا وسیله ارتکاب جرم بوده، از جرم تحصیل شده، حین ارتکاب استعمال شده و یا برای استعمال اختصاص داده شده،

۱۳. «دادنامه شماره ۹۴۰۹۹۸۰۹۰۷۵۰۰۱۶، مورخ ۱۳۹۴/۸/۴»، سامانه ملی آرای قضایی، پژوهشگاه قوه قضاییه، قابل دسترسی در:

<https://ara.jri.ac.ir/>

۱۴. دادنامه شماره ۹۵/۷۰۱۴۸۲، مورخ ۱۳۹۵/۱۰/۲۲، صادره از شعبه ۱۰۲ دادگاه عمومی بخش لواسانات.

پیش‌بینی گردیده است که مفاد حکم کیفری معترض عنه دلالت بر تصمیم به ضرر تجدیدنظرخواه ندارد و نتیجتاً دادنامه صادره منطبق با موازین قانونی اصدار یافته است...»^{۱۵}

همان‌طور که ملاحظه می‌شود در این رأی به‌صورت مضیق، صرفاً محدوده مشخصی از تبصره ۲ ماده ۱۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری به‌عنوان معیار پذیرش دعوی اعتراض ثالث در امور کیفری پذیرفته شده است.

۶- در قسمتی از رأی صادره از شعبه ۴۳ دادگاه تجدیدنظر استان تهران چنین آمده است: «... از آنجا که دادنامه مورد اعتراض به نحو صحیح و منطبق با قانون صادر شده است و اعتراض ثالث خللی به اصل مجرمیت و بزهکاری محکوم‌علیه وارد نمی‌سازد، ولی در مورد وسیله نقلیه‌ای که با آن محکوم‌علیه مرتکب جرم گردیده است، این دادگاه با توجه و عنایت به دفاعیات محکوم‌علیه و گزارش اولیه ضابطین و از این حیث با پذیرش اعتراض ثالث اعلام می‌دارد که وسیله نقلیه‌ای که محکوم‌علیه با آن مرتکب بزه گردیده است، فاقد پلاک و فاقد بیمه‌نامه ثالث بوده و لذا مسئولیتی جهت پرداخت دیات از سوی معترض ثالث (شرکت بیمه رازی) بر عهده آن شرکت بیمه نبوده، بلکه مسئولیت متوجه شخص محکوم‌علیه است...»^{۱۶}

اگرچه با ملاحظه محتویات پرونده فوق، مبنای پذیرش اعتراض در این رأی از سوی معترض ثالث (شرکت بیمه) ماده ۵۰ قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ و صراحت قانونی در آن بوده است، لیکن استدلال دادگاه مبنی بر اینکه اعتراض ثالث خللی به اصل مجرمیت محکوم‌علیه وارد نمی‌سازد (بلکه نتایج و تبعات آن از جمله آثار مالی را تحت شعاع قرار می‌دهد)، حاکی از مبنای قبول اعتراض ثالث در امور کیفری است.

۲-۲- رویه قضایی مخالف با اعتراض ثالث در امور کیفری

در برخی از آرای صادره از دادگاه‌های بدوی و تجدیدنظر به‌صراحت اعتراض ثالث در امور کیفری بر خلاف امور مدنی غیرقابل طرح دانسته شده است که در ادامه نمونه‌هایی از این آرا آورده می‌شود و در انتها پیرامون جهات استنادی و ادله‌ای که مطرح شده است، صحبت خواهد شد.

۱- شعبه ۱۰۳۸ دادگاه کیفری ۲ تهران در خصوص دادخواست بانک... به‌خواسته اعتراض ثالث نسبت به دادنامه‌های صادره از همان دادگاه چنین اعلام نموده است: «نظر به اینکه آرای صادره

۱۵. دادنامه شماره ۹۳۰۹۹۸۲۲۱۰۶۰۰۵۳، مورخ ۱۳۹۵/۰۷/۲۸ صادره از شعبه ۳۱ دادگاه تجدیدنظر استان تهران.

۱۶. دادنامه شماره ۹۳۰۹۹۸۲۶۸۶۲۰۰۸۸۳، مورخ ۱۳۹۶/۰۲/۲۴ صادره از شعبه ۴۳ دادگاه تجدیدنظر استان تهران.

مورد اعتراض بانک مذکور احکام کیفری بوده که طی آن دادگاه کیفری درباره خوانده ردیف چهارم به اتهام جعل و استفاده از سند مجعول محکومیت غیابی صادر نموده است و اینکه مقررات مربوط به اعتراض ثالث در خصوص احکام حقوقی طبق مقررات آیین دادرسی مدنی قابل طرح بوده و این قاعده منصرف از احکام با ماهیت کیفری است، لذا دادگاه دعوی مطروحه را غیرموجه تشخیص و به استناد ماده ۲ قانون آیین دادرسی مدنی حکم به بطلان دعوی صادر می‌نماید.^{۱۷}

۲- پس از تجدیدنظرخواهی از دادنامه فوق، شعبه ۴ دادگاه تجدیدنظر استان تهران بدین تقریر مبادرت به صدور رأی نموده است: «در خصوص تجدیدنظرخواهی بانک ... بر مبنای استدلال و استنباط دادگاه نخستین در رسیدگی به موضوع صدور حکم و رعایت موازین قانونی و تشریفات دادرسی خدشه و خللی مترتب نیست و دادنامه تجدیدنظرخواسته مطابق دلایل موجود در پرونده وفق مقررات قانونی صادر گردیده است و ایراد تجدیدنظرخواه در حدی نیست که موجب حصول علم به وجود اشتباه در حکم مزبور گردد، لذا اعتراض، قابل انطباق با جهات مقرر در ماده ۳۴۸ قانون آیین دادرسی در امور مدنی نمی‌باشد؛ لیکن نظر به اینکه به لحاظ عدم پیش‌بینی مراتب در قانون و عدم طرح و تقدیم دادخواست وفق قانون آ.د.م. صدور حکم به بطلان دعوی صحیح نبوده و با تصحیح حکم به بطلان دعوی به قرار عدم استماع دعوی به استناد مواد ۲ و ۳۵۱ قانون آ.د.م. در نتیجه دادگاه به استناد ماده ۳۵۳ قانون مذکور ضمن رد تجدیدنظرخواهی به عمل آمده، حکم تجدیدنظرخواسته را تأیید و استوار می‌نماید...»^{۱۸}

با توجه به رأی صادره از دادگاه تجدیدنظر و پذیرش مبنای مورد استدلال دادگاه، صرفاً نحوه صدور حکم (قرار عدم استماع به جای بطلان دعوی) متذکر شده است و در واقع هم‌راستا با دادگاه بدوی، دعوی اعتراض شخص ثالث نسبت به احکام کیفری مسموع دانسته نشده است.

۳- یکی از مهم‌ترین آرای مخالف در رابطه با امکان اعتراض ثالث در امور کیفری که تقابل آن با رأی شعبه بیست و سوم، بستر ساز صدور رأی وحدت رویه شده است و نیاز به تحلیل و بررسی بیشتری دارد، تصمیم شعبه بیستم دادگاه تجدیدنظر استان تهران است. شعبه مزبور در رأی خود مقرر داشته است: «اولاً، حکم تبصره یک ماده ۲۱۵ قانون [مجازات اسلامی ۱۳۹۲] که مورد استناد معترضین ثالث واقع شده است، در مورد متضرر از قرار بازپرس، دادستان و یا حکم دادگاه از جهت لزوم تعیین تکلیف در ارتباط با اموال و اشیای کشف‌شده از جرایم است و از نظر این دادگاه حکم مذکور دلیلی بر تجویز و پذیرش دعوی اعتراض ثالث حقوقی نسبت به احکام کیفری قطعیت‌یافته محسوب نمی‌شود،

۱۷. دادنامه شماره ۳۰۱۲۶۵-۹۴/۱۲/۲۶-۱۰۳۸ صادره از شعبه ۱۰۳۸ دادگاه کیفری ۲ تهران.

۱۸. دادنامه شماره ۰۰۱۳-۹۴۰۹۹۸۲۱۹۱۳۰۰۱۳ مورخ ۱۳۹۵/۰۴/۰۶ صادره از شعبه ۴ دادگاه تجدیدنظر استان تهران.

ثانیاً، مقررات مواد ۴۱۷ به بعد قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی نیز ناظر به دعوی اعتراض ثالث در احکام حقوقی (مدنی) صرف است و شامل احکام کیفری نمی‌شود و مقررات قانونی مذکور جواز برای ورود مجدد به پرونده‌های کیفری و احکام قطعیت یافته که در مورد اشخاص دیگری غیر از معترضین ثالث است و سابقاً در ارتباط با آنها رسیدگی، تعیین تکلیف و اظهار نظر شده است، محسوب نمی‌شود؛ علی‌هذا با توجه به مراتب مرقوم، دعوی مذکور مطابق مقررات قانونی اقامه نشده است و به این لحاظ قرار رد دعوی معترضین ثالث صادر و اعلام می‌گردد...»^{۱۹}

با ملاحظه رأی صادره از شعبه بیستم دادگاه تجدیدنظر، مستندات و ادله این شعبه راجع به عدم امکان استماع دعوی اعتراض ثالث در امر کیفری به شرح ذیل قابل بررسی است:

الف) از نظر شعبه بیستم دادگاه تجدیدنظر، حکم تبصره یک ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی که از سوی معترضین ثالث مورد استناد قرار گرفته است، صرفاً راجع به متضرر از قرار بازپرس، دادستان و یا حکم دادگاه از جهت لزوم تعیین تکلیف در ارتباط با اموال و اشیای کشف شده از جرایم می‌باشد و لذا آن را دلیلی بر تجویز و پذیرش دعوی اعتراض ثالث حقوقی نسبت به احکام کیفری قطعیت یافته محسوب نمی‌نماید. این استدلال دادگاه با جمع و تفسیر صدر ماده و تبصره و به خصوص تصریح بر اینکه «متضرر از قرار بازپرس یا دادستان یا قرار یا حکم دادگاه» می‌تواند راجع به اشیاء و اموال مزبور در ماده شکایت نماید، موجه به نظر نمی‌رسد؛ به خصوص اینکه حکم دادگاه می‌تواند همان حکم کیفری قطعیت یافته باشد و مشخص نیست مقصود دادگاه از «جهت لزوم تعیین تکلیف در ارتباط با اموال و اشیای کشف شده از جرایم» چیست؟ ضمن اینکه در ماده ۲۱۵ اشیای مکشوفه طیف وسیعی را شامل شده است و اقلامی که دلیل یا وسیله ارتکاب جرم بوده، از جرم تحصیل شده یا حین ارتکاب، استعمال و یا برای استعمال اختصاص داده شده است را در برمی‌گیرد و از طرفی تعیین تکلیف راجع به رد، ضبط یا معدوم سازی این اموال طبیعتاً رأی دادگاه را نیز (با توجه به مفاد تبصره ماده فوق) شامل می‌شود.

با مذاقه در تبصره‌های ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. مطلب فوق بیشتر مشهود می‌گردد. چه اینکه مقرر شده است «در تمام امور کیفری، دادگاه نیز باید ضمن صدور رأی، نسبت به استرداد، ضبط و یا معدوم کردن اشیاء و اموال موضوع این ماده تعیین تکلیف کند.» «متضرر از تصمیم بازپرس یا دادگاه در مورد اشیاء و اموال موضوع این ماده، می‌تواند طبق مقررات اعتراض کند، هرچند قرار بازپرس یا حکم دادگاه نسبت به امر کیفری قابل اعتراض نباشد...».

ب) دلیل دیگر شعبه بیستم در عدم پذیرش اعتراض ثالث این است که مقررات مواد ۴۱۷ به بعد قانون آ.د.م. صرفاً ناظر به دعوی اعتراض ثالث در احکام حقوقی (مدنی) است و امکان تسری آن به احکام کیفری وجود ندارد. در نتیجه از نظر دادگاه عمومات مندرج در قانون آیین دادرسی مدنی، جوازی برای ورود مجدد به پرونده‌های کیفری و احکام قطعیت‌یافته که در مورد اشخاص دیگری غیر از معترضین ثالث است و سابقاً در ارتباط با آنها رسیدگی، تعیین تکلیف و اظهارنظر شده است، محسوب نمی‌گردد. به نظر می‌رسد در این زمینه دادگاه به اهمیت اعتبار مطلق امر مختوم در دعاوی کیفری و پرهیز از در معرض تزلزل قرار گرفتن آرای مزبور از طریق ایجاد امکان بررسی مجدد در آنها توجه داشته است.

۴- مستشاران شعبه ۳۹ دادگاه تجدیدنظر استان تهران در یکی از پرونده‌های مطروحه، دعوی اعتراض ثالث در پرونده کیفری را قابل استماع ندانسته و بیان داشته‌اند که «... با ملاحظه پرونده بدوی و تجدیدنظر موضوع دادخواست اعتراض ثالث امر کیفری بوده ... نظر به مواد ۴۱۷ به بعد قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی، اعتراض ثالث در امر حقوقی و در دعاوی حقوقی که رأی صادر شده، قابل طرح می‌باشد و پرونده مطروحه حاضر کیفری بوده و رأی صادره قطعی است و قانون آیین دادرسی کیفری برای اعتراض به رأی قطعی کیفری طرق فوق‌العاده دیگری را پیش‌بینی کرده و ذی‌نفع می‌تواند با انطباق موضوع با طرق فوق‌العاده رسیدگی در مراجع مربوطه اعتراض خود را مطرح نماید. لهذا دعوی اعتراض ثالث در پرونده کیفری قابلیت استماع نداشته و قرار رد دعوی خواهان اعتراض ثالث به استناد ماده ۲ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی صادر و اعلام می‌گردد.»^{۲۰}

۵- دادگاه جزایی دماوند ضمن رأی خود، اعتراض ثالث در امور کیفری را اساساً فاقد وجاهت قانونی در نظر گرفته است. در این رأی مقرر شده است: «در خصوص دعوی اعتراض ثالث ... دادگاه با مذاقه در اوراق و محتویات پرونده و نظر به اینکه اولاً در پرونده دلیلی مبنی بر اینکه معترض ثالث از ناحیه دادنامه موصوف متضرر شده باشد، وجود ندارد و خللی به حقوق معترض ثالث وارد نشده... ثالثاً صرف‌نظر از آنچه گفته آمد و نظر به اینکه اساساً اعتراض ثالث در امور کیفری فاقد وجاهت قانونی بوده و دعوی به کیفیت مطروحه قابلیت استماع ندارد، لذا مستنداً به مواد ۲ و ۴۱۷ از قانون آیین دادرسی مدنی قرار رد دعوی

۲۰. «دادنامه شماره ۹۳۰۹۹۷۰۲۲۳۹۰۰۱۷۹، مورخ ۱۳۹۳/۰۲/۱۶»، سامانه ملی آرای قضایی، پژوهشگاه قوه قضاییه،

قابل دسترسی در:

<https://ara.jri.ac.ir/>

صادر و اعلام می‌نماید...»^{۲۱}.

بررسی آرای نمونه‌ای که در بالا مطرح گردید، حاکی از آن است که مراجع صادرکننده رأی اساساً نسبت به امکان طرح اعتراض ثالث در آرای کیفری با دیده انکار یا تردید نگرسته‌اند، به این صورت که نه‌تنها صراحتاً مقررات مواد ۴۱۷ به بعد قانون آ.د.م. را ناظر بر دعاوی کیفری نمی‌دانند یا کافی برای اعتراض ثالث در امور کیفری نمی‌شمارند، بلکه تفسیر محدود و مضیقی نیز از قوانین کیفری موجود راجع به امکان اعتراض ثالث (نظیر ماده ۲۱۵ قانون آ.د.م.ا.) به دست داده‌اند.

۳- بررسی و تحلیل رأی وحدت رویه شماره ۸۱۸ پیرامون اعتراض ثالث کیفری

در بند پیشین ملاحظه شد که رویکردهای متفاوتی راجع به بحث اعتراض ثالث در امور کیفری از سوی قضات و دادگاه‌های مختلف اتخاذ شده است و مزید بر آنها اختلاف نظر محرز در تصمیم‌گیری شعب تجدیدنظر استان تهران زمینه صدور رأی وحدت رویه در این زمینه را فراهم آورده است. در این خصوص همان‌طور که پیش‌تر آرا و وجوه استدلال آنها مطمح نظر قرار گرفت، دو شعبه ۲۰ و ۲۳ دادگاه تجدیدنظر تهران، در رابطه با قابلیت استماع اعتراض شخص ثالث نسبت به رأی کیفری دادگاه‌ها که راجع به رد مال است، اختلاف نظر دارند و مستندات و دلایل متفاوتی را برای نظر خود ابراز داشته‌اند. در نتیجه اختلاف مزبور منجر به این گردید که در اجرای ماده ۴۷۱ قانون آ.د.ک. به منظور ایجاد وحدت رویه قضایی، موضوع در جلسه هیئت عمومی دیوان عالی کشور مطرح گردد. جلسه هیئت عمومی دیوان در مورد پرونده وحدت رویه ردیف ۷۲/۱۴۰۰ در مورخ ۱۴۰۰/۱۰/۷ با ریاست رئیس دیوان و حضور نماینده دادستان کل کشور و رؤسا، مستشاران و اعضای معاون کلیه شعبت دیوان عالی کشور، تشکیل می‌شود و پس از طرح موضوع و بررسی نظریات مختلف، به صدور رأی وحدت رویه قضایی شماره ۸۱۸ -۷/۱۰/۱۴۰۰ به ترتیب ذیل منجر می‌گردد:

«با توجه به تبصره ۱ ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و تبصره ۲ ماده ۱۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی، اعتراض شخص ثالث متضرر از رأی دادگاه کیفری راجع به اشیاء و اموال مذکور در این مواد، قابل رسیدگی در دادگاه تجدیدنظر استان است؛ بنابراین در مواردی که شخص ثالث بعد از مرحله تجدیدنظر نسبت به آن قسمت از رأی کیفری دادگاه تجدیدنظر استان که راجع به رد مال است، اعتراض کرده است، با عنایت به ملاک مواد یادشده و مقررات مربوط در قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی، از جمله مواد ۴۱۷،

۲۱. دادنامه شماره ۹۳۰۱۵۰۳، مورخ ۱۳۹۳/۱۲/۲۶ صادره از شعبه ۱۰۱ دادگاه جزایی سابق دماوند.

۴۱۸، ۴۲۰ و ۴۲۵ آن، دادگاه تجدیدنظر صادرکننده رأی با رعایت تشریفات آیین دادرسی مدنی، باید به این اعتراض رسیدگی کند. بنا به مراتب، رأی شعبه بیست و سوم دادگاه تجدیدنظر استان تهران تا حدی که با این نظر انطباق دارد، به اکثریت قاطع آراء، صحیح و قانونی تشخیص داده می‌شود. این رأی طبق ماده ۴۷۱ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی، در موارد مشابه برای شعب دیوان عالی کشور، دادگاه‌ها و سایر مراجع، اعم از قضایی و غیر آن لازم‌الاتباع است.^{۲۱}

با امان نظر به مندرجات فوق، در رأی وحدت رویه شماره ۸۱۸ هیئت عمومی دیوان عالی کشور مورخ ۱۴۰۰/۱۰/۷، مستندات و دلایل ذیل مورد توجه قرار گرفته است:

الف) بر اساس رأی وحدت رویه با استناد به تبصره ۱ ماده ۲۱۵ قانون م.ا. و تبصره ۲ ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. اساساً اعتراض ثالث متضرر از رأی دادگاه کیفری راجع به اشیاء و اموال مذکور در این مواد قابل استماع و رسیدگی دانسته شده است. از نظر دیوان و مستنداً به تبصره‌های مواد فوق‌الذکر، اعتراض شخص ثالث، قابل رسیدگی در دادگاه تجدیدنظر است.

در واقع حکم ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی با ملاحظه تبصره ۲ ماده ۱۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری که معنای مشابهی را افاده می‌کند، قصد بیان این مطلب را دارد که اموال توقیف‌شده ناشی از حکم دادگاه کیفری قابل تجدیدنظر برای شخص ثالث است و این حق را برای شخص ثالث متضرر قرار داده‌اند تا بتواند از طریق اعتراض در دادگاه تجدیدنظر پیگیر حق خود باشد.^{۲۲}

ب) علاوه بر مواد یادشده، دیوان به مقررات آیین دادرسی مدنی از جمله مواد ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۲۰ و ۴۲۵، برای اثبات حق اعتراض ثالث استناد می‌جوید و مقرر می‌دارد در مواردی که شخص ثالث بعد از مرحله تجدیدنظر نسبت به آن قسمت از رأی کیفری دادگاه تجدیدنظر استان که راجع به رد مال است، اعتراض کرده است دادگاه تجدیدنظر صادرکننده رأی با رعایت تشریفات آیین دادرسی مدنی، باید به این اعتراض رسیدگی کند.

بنابراین می‌توان دریافت رئیس ادله شعبه ۲۳ دادگاه تجدیدنظر مورد پذیرش و توجه هیئت عمومی دیوان عالی قرار گرفته است. در این زمینه به‌خصوص رواداری استناد به قانون آیین دادرسی مدنی برای اثبات امکان اعتراض ثالث در امور کیفری از سوی دیوان می‌تواند نکته حائز اهمیت باشد.

۴- تحلیل اعتراض ثالث در امر کیفری از نظر نوع رأی، مرجع صالح و قلمرو آن

در این قسمت، امکان و شرایط اعتراض ثالث در امر کیفری به‌صورت خاص و با عنایت به مؤلفه‌های

۲۲. محمدرضا صادقی نیا رودسری، اعتراض شخص ثالث در احکام مدنی و کیفری، روزنامه حمایت، مورخه ۱۳۹۸/۰۸/۱۸.

مختلف نوع رأی (از حیث قطعیت یا عدم قطعیت در هر یک از مراحل بدوی و تجدیدنظر)، مرجع صالح و قلمرو رأی قابل اعتراض، مطالعه و بررسی می‌شود. در این زمینه با امعان نظر به نظریات قضات و همچنین حقوق دانان می‌توان دریافت که اکثریت آنان قائل به امکان مراتبی از اعتراض ثالث در فرایند رسیدگی کیفری هستند^{۲۳} که به‌خصوص پس از صدور رأی وحدت رویه، تردیدها در این زمینه کاسته شده است. لیکن مذاقه در انظار آنان، اختلافاتی را پیرامون نوع رأی قابل اعتراض (از حیث قطعیت یا عدم قطعیت) و مرجع صالح برای رسیدگی نسبت به اعتراض ثالث کیفری و همچنین قلمرو اعتراض ثالث در امور کیفری آشکار می‌سازد. در این قسمت به بررسی نظرات مختلف دکترین و قضات راجع به شرایط رأی مورد اعتراض، مرجع صالح برای رسیدگی و قلمرو رأی وحدت رویه و مواد مرتبط با اعتراض ثالث در قانون آ.د.ک. و قانون م.ا. خواهیم پرداخت.

۴-۱- تحلیل اعتراض ثالث در امر کیفری از نظر نوع رأی

برخی نویسندگان پس از تشریح ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. بیان داشته‌اند، با توجه به اینکه «از تصمیم بازپرس یا تصمیم دادگاه مبنی بر تحویل، ضبط یا معدوم کردن مال، ممکن است کسی که مالک آن یا مدعی حقی نسبت به آن مال است متضرر گردد، تبصره دو ماده فوق علی‌الاطلاق به هر شخص متضرر از این تصمیم حق اعتراض داده است. این حق اعتراض ارتباطی با قطعیت یا عدم قطعیت قرار نهایی دادسرا یا رأی دادگاه ندارد».^{۲۴}

با این حال برخی کارشناسان اعتقاد دارند، اساساً موجودیت اعتراض ثالث پس از قطعیت رأی معنا می‌یابد^{۲۵} و قانونگذار نمی‌خواسته در ماده ۱۴۸ تأسیس اعتراض ثالث جدیدی را بنا نهد و در واقع همان اعتراض ثالث در امور مدنی را به امور کیفری تسری داده است؛ به همین دلیل در رأی وحدت رویه نیز به ماده ۴۲۰ قانون آ.د.م. استناد گردیده و به بسیاری از اختلاف‌نظرها پایان داده است. باید دانست که نهاد اعتراض ثالث با مرجع عالی و تالی فرق دارد، چراکه فلسفه رسیدگی در مرجع عالی و تالی این است که

۲۳. نک: عباس پهلوان‌زاده، اعتراض شخص ثالث ماهوی (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۹)؛ جهانبخش رهنما، اعتراض شخص ثالث نسبت به رأی قضایی (تهران: انتشارات سهامی انتشار، ۱۴۰۰)؛ پرویز شاه‌محمدی، اعتراض ثالث کیفری (اعتراض شخص ثالث به جنبه مالی آرای کیفری) (تهران: انتشارات ارسطو، ۱۳۹۸)؛ علی خالقی، نکته‌ها در قانون آیین دادرسی کیفری (تهران: پژوهشکده حقوق شهر دانش، ۱۴۰۰).

۲۴. خالقی، پیشین، ۲۱۷-۲۱۸.

۲۵. مصاحبه نگارنده با دکتر علیخانی [قاضی وقت شعبه ۲۳ دادگاه تجدیدنظر استان تهران]، آذرماه ۱۴۰۱، تهران: شعبه ۲۴ دادگاه تجدیدنظر.

یکی رسیدگی اولیه را عهده‌دار شود و دیگری در مقام رسیدگی به اعتراض از رأی صادره در مرحله بدوی، اظهارنظر کند؛ حال آنکه در نهاد اعتراض ثالث مقنن رأی قطعیت یافته (قطعی نهایی) را مدنظر دارد، لذا در نهاد اعتراض ثالث، تأسیس دومرحله‌ای را کنار می‌گذاریم، بدین معنا که حتی اگر رأی در مرحله بدوی قطعیت یافت، دادگاه بدوی به اعتراض ثالث رسیدگی می‌کند نه مرجع تجدیدنظر. طبیعتاً مطابق عموماً و تبصره ۲ ماده ۱۴۸، رأی حاصل از اعتراض ثالث نیز به‌نوبه خود در مرحله تجدیدنظر قابل اعتراض خواهد بود. از طرف دیگر ایرادی که وارد می‌شود، این است که چگونه می‌توان پذیرفت شخص ثالثی قبل از قطعیت رأی و در مرحله‌ای که فرصت اعتراض به اطراف دعوی داده می‌شود، بتواند نسبت به رأی صادره‌ای که مربوط به وی نبوده است، اعتراض نماید؟^{۲۶}

در این نظرگاه علاوه بر اعتقاد به صلاحیت دادگاه بدوی در رسیدگی به اعتراض، نکته‌ای که وجود دارد بحث پیشگیری از رسیدگی موازی و صدور آرای متعارض است؛ در واقع اگر امکان اعتراض ثالث کیفری پیش از قطعیت یافتن حکم فراهم باشد، این تالی فاسد را خواهد داشت که اگر هم‌زمان با اعتراض ثالث، درخواست تجدیدنظر نیز ارائه شود، به‌نوعی دو دعوا در دو مرجع مطرح خواهد شد که نتیجه آنها بر یکدیگر تأثیرگذار خواهد بود. اگر منطق قانون آ.د.م. و ملاک آن برای بحث اعتراض ثالث پذیرفته شود (همان‌طور که در رأی وحدت رویه نیز مورد استناد هیئت عمومی دیوان عالی کشور بوده است) مشاهده می‌شود که وفق ماده ۴۲۰ مقرر شده است: «اعتراض اصلی باید به‌موجب دادخواست و به طرفیت محکوم‌له و محکوم‌علیه رأی مورد اعتراض باشد. این دادخواست به دادگاهی تقدیم می‌شود که رأی قطعی معترض‌عنه را صادر کرده است. ترتیب دادرسی مانند دادرسی نخستین خواهد بود».

بنابراین اگر در خصوص بحث اعتراض ثالث ماده ۴۲۰ قانون آ.د.م. و سایر قواعد مربوطه را به‌مثابه قواعد عام در نظر بگیریم و اذعان نماییم به‌موجب ماده ۴۲۰، مرجع صالح دادگاهی است که رأی قطعی معترض‌عنه را صادر نموده است، به‌ویژه با نظرداشت اینکه ماده ۴۱۸ قانون آ.د.م. این حق را به شخص ثالث داده است تا در خصوص هرگونه رأی صادره از دادگاه‌های عمومی، اعم از حقوقی و کیفری اعتراض نماید^{۲۷} (همان‌طور که در رأی شعبه ۲۳ دادگاه تجدیدنظر نیز این استدلال مطمح نظر قرار گرفته بود)، لذا در موارد ابهام یا عدم شفافیت حکم قانون در خصوص اعتراض ثالث کیفری می‌توان قائل به لزوم رعایت شرایط عام مندرج در قانون آ.د.م. گردید.

۲۶. همان.

۲۷. پهلوان‌زاده، پیشین، ۲۱۷.

با این حال و با در نظر گرفتن صراحت رأی وحدت رویه ۸۱۸ و همچنین نص ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. و ۲۱۵ قانون م.ا. به سستی می‌توان قائل به این گردید که صرفاً دادگاه بدوی صادرکننده رأی قطعی که مورد اعتراض قرار نگرفته، صلاحیت رسیدگی به اعتراض ثالث را دارد و دادگاه تجدیدنظر نیز در زمانی که صادرکننده رأی قطعی است، می‌تواند رسیدگی را انجام دهد. این بحث همپوشانی و ارتباط وثیقی با تمیز مرجع صالح برای رسیدگی به اعتراض ثالث در امور کیفری دارد که به‌طور مبسوط در بند آتی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۴-۲- مرجع صالح برای رسیدگی به اعتراض ثالث کیفری

گروهی از موافقان اعتراض ثالث در امور کیفری از حیث مرجع صالح برای اعتراض، چنین طرح مسئله نموده‌اند که ماده ۴۲۰ قانون آ.د.م. قاعده عام در خصوص مرجع صالح جهت رسیدگی به اعتراض ثالث را معین نموده است. به موجب این ماده، مرجع صالح دادگاهی است که رأی معترض‌عنه را صادر نموده است. از این رو اگر رأی مرجع کیفری به حقوق ثالث، خللی وارد آید و ثالث، قصد اعتراض نسبت به آن رأی را داشته باشد، در این صورت اعتراض نسبت به آن رأی می‌بایست به کدام مرجع تقدیم شود؟ این گروه از موافقان می‌گویند، در بادی امر ممکن است این تصور ایجاد گردد که مطابق ماده ۴۲۰، مرجع صالح جهت رسیدگی به اعتراض ثالث اصلی نسبت به آرای کیفری، دادگاهی است که رأی معترض‌عنه را صادر نموده است. این پندار نادرست است، چراکه بدون توجه به سایر مقررات نباید صرفاً دادگاهی که رأی معترض‌عنه را صادر نموده، صالح دانست؛ به عبارت دیگر برای تعیین مرجع صالح نباید صرفاً به ماده یادشده اکتفا نمود، بلکه باید به مقررات کیفری نیز توجه داشت. قانونگذار در ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. در خصوص تعیین تکلیف اموالی سخن به میان آورده که به دلالت ماده ۱۴۷ همان قانون، ناشی از جرم بوده و بدان جهت کشف شده است. ماده ۲۱۵ قانون م.ا. نیز دارای همان احکام مندرج در ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. است. تبصره ۲ ماده ۱۴۸، در راستای تعیین مرجع صالح در خصوص اعتراضی که ممکن است متضرر از تصمیم مرجع کیفری (اعم از اصحاب دعوا و ثالث) مطرح نماید،^{۲۸} چنین مقرر داشته است: «متضرر از تصمیم بازپرس یا دادگاه در مورد اشیا و اموال موضوع این ماده، می‌تواند طبق مقررات اعتراض کند، هرچند قرار بازپرس یا حکم دادگاه نسبت به امر کیفری قابل اعتراض نباشد. در این مورد، مرجع رسیدگی به اعتراض نسبت به تصمیم بازپرس، دادگاه و نسبت به تصمیم دادگاه، دادگاه

تجدیدنظر استان است». در همین زمینه تبصره یک ماده ۲۱۵ قانون م.ا. مقرر می‌نماید: «متضرر از قرار بازپرس یا دادستان یا قرار یا حکم دادگاه می‌تواند از تصمیم آنان راجع به اشیاء و اموال مذکور در این ماده شکایت کند و طبق مقررات در دادگاه‌های جزایی شکایت خود را تعقیب و درخواست تجدیدنظر نماید، هرچند قرار یا حکم دادگاه نسبت به امر جزایی قابل شکایت نباشد».

گفته‌شده در تبصره ۲، تعیین «دادگاه تجدیدنظر استان» به‌عنوان مرجع رسیدگی به اعتراض از تصمیم دادگاه، قطع نظر از نوع جرم و میزان مجازات آن و قطع نظر از صلاحیت دادگاه بدوی است.^{۲۹} به هر تقدیر چنانچه از تصمیم مرجع کیفری نسبت به اموال موضوع مواد ۱۴۸ قانون آ.د.ک. و ۲۱۵ قانون م.ا. به شخص ثالث، ضرری وارد آید، در این صورت متضرر الزاماً می‌بایست جهت طرح اعتراض به مراجع مصرح در تبصره ۲ ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. (تبصره ۱ ماده ۲۱۵ قانون م.ا.) مراجعه نماید. بدیهی است چنانچه موضوع شمول مواد فوق‌الذکر نباشد، متضرر می‌بایست به قاعده عام مذکور در ماده ۴۲۰ قانون آ.د.م. رجوع کند. از این رو به‌عنوان مثال اگر مالی که وسیله ارتکاب جرم بوده، به‌موجب حکم صادره از دادگاه «ضبط» گردد و از این حکم به حقوق شخص ثالث، ضرری وارد آید، نامبرده باید نسبت به آن رأی مطابق با تبصره ۲ ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. در «دادگاه تجدیدنظر استان» اعتراض نماید. چنانچه این ضرر ناشی از تصمیم بازپرس باشد، ثالث باید در «دادگاه کیفری دو» نسبت به آن اعتراض نماید. از سوی دیگر اگر اموال موضوع شکایت از اموال مصرح در مواد ۱۴۸ قانون آ.د.ک. یا ۲۱۵ قانون م.ا. نباشد، در این صورت به لحاظ آنکه در این مواد، نسبت به آن تعیین تکلیف نشده و مقرر دیگری در این زمینه وجود ندارد، می‌بایست مطابق قاعده عام مندرج در ماده ۴۲۰ قانون آ.د.م. عمل نمود.^{۳۰}

لذا به‌عنوان قاعده باید گفت در صورتی که اعتراض ثالث، مشمول مواد ۱۴۸ و ۲۱۵ فوق‌الذکر باشد، در این فرض، مرجع صالح جهت رسیدگی به اعتراض یادشده نسبت به تصمیم بازپرس، دادگاه کیفری دو و نسبت به تصمیم مرجع اخیر، دادگاه تجدیدنظر استان است؛ در حالی که اگر اعتراض مذکور به لحاظ نوع مال یا تصمیم مرجع کیفری، مشمول این دو ماده نباشد، ثالث باید بر مبنای ماده ۴۲۰ قانون آیین دادرسی مدنی، به دادگاهی رجوع نماید که رأی معترض‌عنه را صادر نموده است. رویه برخی از محاکم کیفری نیز مؤید این نظر است؛ آنجا که دادگاه صادرکننده رأی معترض‌عنه خود را صالح جهت رسیدگی به اعتراض ثالث نسبت به موضوعاتی دانسته که از شمول مواد ۱۴۸ قانون آ.د.ک. و ۲۱۵ قانون

۲۹. خالقی، پیشین، ۲۱۸.

۳۰. همان، ۲۱۹.

م.ا. خارج است. در عین حال اگرچه در رأی صادره از شعبه دوم دادگاه تجدیدنظر استان البرز^{۳۱} ارسال پرونده معترض ثالث از شعبه ۱۰۹ دادگاه کیفری دو به دادگاه تجدیدنظر (به لحاظ اعتقاد به صلاحیت دادگاه تجدیدنظر)، مطابق با تبصره ۲ ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. و اعاده پرونده توسط متصدیان وقت دادگاه تجدیدنظر به شعبه بدوی جهت رسیدگی به اعتراض ثالث را خلاف این تبصره تلقی نموده‌اند، اما به نظر می‌رسد اقدام سابق، منطبق بر قانون بوده است، چراکه موضوع دادنامه معترض عنه «رد مال» ناشی از انتقال مال غیر بوده که مشمول تبصره ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. و نیز ماده ۲۱۵ قانون م.ا. نبوده است و مطابق با عموماً آیین دادرسی مدنی، رسیدگی به اعتراض یادشده با همان دادگاه صادرکننده رأی معترض عنه (دادگاه تجدیدنظر) است.^{۳۲}

با صدور رأی وحدت رویه شماره ۸۱۸ و تصریح به اینکه «با توجه به تبصره ۱ ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و تبصره ۲ ماده ۱۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ ... اعتراض شخص ثالث متضرر از رأی دادگاه کیفری راجع به اشیاء و اموال مذکور در این مواد، قابل رسیدگی در دادگاه تجدیدنظر استان است، بنابراین در مواردی که شخص ثالث بعد از مرحله تجدیدنظر نسبت به آن قسمت از رأی کیفری دادگاه تجدیدنظر استان که راجع به رد مال است، اعتراض کرده است، با عنایت به ملاک مواد یادشده و مقررات مربوط در قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی، از جمله مواد ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۲۰ و ۴۲۵ آن، دادگاه تجدیدنظر صادرکننده رأی با رعایت تشریفات آیین دادرسی مدنی، باید به این اعتراض رسیدگی کند»، نه تنها تفکیک موضوع شمول مواد ۱۴۸ و ۲۱۵ و تبصره‌های آن با چالش مواجه شده، بلکه دیگر نیازی به تفکیک مرجع صالح در دعوای موضوع مواد مزبور با رد مال ناشی از جرایمی چون کلاهبرداری و سرقت نیست، چه اینکه ظاهراً دیگر فقط دادگاه تجدیدنظر صالح برای رسیدگی به اعتراض ثالث راجع به آرای دادگاه‌ها تلقی می‌شود.

همچنین رأی وحدت رویه سکوت قانون راجع به اعتراض به آرای صادره از دادگاه تجدیدنظر که بر این اساس حتی برخی از شعب اعتقاد به عدم امکان اعتراض نسبت به رأی قطعی کیفری از این حیث را داشتند،^{۳۳} شکسته است و به‌نوعی مکمل حکم مندرج در مواد ۱۴۸ و ۲۱۵ گردیده است. بدین ترتیب به اعتقاد برخی نویسندگان حقوقی، رأی وحدت رویه مواد ۱۴۸ قانون آ.د.ک. و ۲۱۵ قانون م.ا. را تکمیل

۳۱. دادنامه شماره ۹۸۰۹۹۷۲۶۱۳۷۰۱۷۴۳، مورخ ۱۳۹۸/۱۱/۲۰، شعبه دوم دادگاه تجدیدنظر استان البرز.

۳۲. پهلوان‌زاده، پیشین، ۳۲۰-۳۲۱.

۳۳. دادنامه شماره ۹۳۰۹۹۷۰۲۲۳۹۰۰۱۷۹، مورخ ۱۳۹۳/۰۲/۱۶.

و متمیم نموده است؛ بدین صورت که اعتراض واصله در مورد رأی صادره از دادگاه تجدیدنظر توسط خود آن شعبه مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.^{۳۴} با وجود این، برخی نویسندگان بر خلاف نظریات قبلی اساساً اعتراض ثالث را ولو در محدوده مواد مربوطه در قانون آ.د.ک. و قانون م.ا. و با وجود صدور رأی وحدت رویه و ظاهر نص آن، بر خلاف قاعده مندرج در قانون آ.د.م. مجاز نمی‌دانند و لزوم تفسیر مواد مزبور را در راستای اصول حقوقی و مبنایی اعتراض ثالث در فرایند رسیدگی مدنظر قرار می‌دهند.

از نظر ایشان، اعتراض ثالث باید به مرجع صادرکننده رأی قطعی تقدیم گردد، چراکه منظور از تبصره ۲ ماده ۱۴۸ این بوده که اگر مرجع بدوی رأی را صادر نمود و به دلیل عدم اعتراض اشخاص پرونده یا غیرقابل اعتراض بودن رأی در همان مرحله قطعیت یافت، اعتراض ثالث بعدی باید توسط همان دادگاه بدوی که رأی را صادر نموده است، مورد بررسی قرار گیرد. در واقع رأی مربوط به اعتراض ثالث خود قابلیت اعتراض و رسیدگی در مرحله تجدیدنظر مطابق تبصره ۲ ماده ۱۴۸ قانون را دارد؛ نه آنکه مرجع تجدیدنظر به‌طور مستقیم به اعتراض ثالث رسیدگی کند. اینان در مقام استدلال بیان می‌دارند: اساساً مرجع تجدیدنظر تا پیش از آنکه دادگاه بدوی راجع به مسئله‌ای اظهارنظر ننماید، ورود پیدا نمی‌کند و این نظر با فلسفه رسیدگی دومرحله‌ای و نظارت و اشراف دادگاه‌های تجدیدنظر به‌منظور رسیدگی مجدد در مورد آرای صادره از دادگاه‌های بدوی انطباق دارد.^{۳۵} همان‌گونه که وفق ماده ۴۳۵ قانون آ.د.ک. مقرر شده است که «دادگاه تجدیدنظر استان و دیوان عالی کشور فقط نسبت به آنچه مورد تجدیدنظرخواهی یا فرجام‌خواهی واقع و نسبت به آن رأی صادر شده است، رسیدگی می‌کند». علاوه بر این در مواد ۴۲۶ و ۴۲۷ قانون آ.د.ک. نیز دادگاه تجدیدنظر مرجع صالح برای رسیدگی به درخواست تجدیدنظر از کلیه آرای غیرقطعی کیفری، جز در مواردی که در صلاحیت دیوان عالی کشور باشد، دانسته شده است و آرای دادگاه‌های کیفری جز در مواردی که قطعی محسوب می‌شود، حسب مورد در دادگاه تجدیدنظر قابل تجدیدنظر و یا در دیوان عالی کشور قابل فرجام خواهد بود. دلیل دیگری که برای تقویت این نظریه آورده می‌شود، این است که مبنای استنادی رأی وحدت رویه مواد مندرج در قانون آ.د.م. از جمله مواد ۴۱۸ و ۴۲۰ است که اگر بخواهیم از ملاک آنها دست‌مایه بگیریم، می‌بایست قائل به این بود که مرجع صالح برای وصول اعتراض به رأی دادگاه و رسیدگی به آن همان شعبه صادرکننده رأی قطعی خواهد بود.

۳۴. مصاحبه نگارنده با دکتر علی خالقی، آذرماه ۱۴۰۱.

۳۵. مصاحبه نگارنده با دکتر علیخانی [قاضی وقت شعبه ۲۳ دادگاه تجدیدنظر استان تهران]، آذرماه ۱۴۰۱، تهران: شعبه ۲۴ دادگاه تجدیدنظر.

به‌رغم دقت نظر و استحکام مبنایی استدلال فوق، نمی‌توان از ظاهر نصوص مندرج در ماده ۲۱۵ و ۱۴۸ و تبصره‌های مربوطه و همچنین حکم مصرحه در رأی وحدت رویه که تأییدی بر استنباط صلاحیت دادگاه تجدیدنظر در رسیدگی به اعتراض ثالث نسبت به رأی صادره از دادگاه بدوی است، به‌سادگی گذشت.

۴-۳- قلمرو اعتراض ثالث در رأی وحدت رویه و قوانین کیفری

در خصوص قلمرو اعتراض ثالث در امور کیفری و شرایط پذیرش آن، آن‌طور که در آرای قضایی پیش از این مشاهده شد، رویکردهای مختلفی تاکنون وجود داشته است؛ در معدود مواردی رویکرد سلیبی و اعتقاد به عدم مداخلت بحث اعتراض ثالث در امر کیفری، در مواردی پذیرش اعتراض صرفاً در چهارچوب مندرج در ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. (۲۱۵ قانون م.ا.) با برداشتی محدود و در مواردی نیز پذیرش اعتراض ثالث بر اساس مواد فوق‌الذکر و همچنین استناد به مواد مربوط به اعتراض ثالث در قانون آیین دادرسی مدنی.

در میان نویسندگان حقوقی برخی اعتقاد یافته‌اند، با امعان نظر به مواد ۱۴۷ و ۱۴۸ قانون آ.د.ک. و ماده ۲۱۵ قانون م.ا. آنچه قابل استنباط بوده این است که نخست، با توجه به نوع آلات و ادوات جرم که ماده ۱۴۷ قانون آ.د.ک.^{۳۶} بدان اشاره داشته نظیر «اسلحه، اسناد و مدارک» و به دلالت قسمت اخیر همان ماده که در «لفاف یا مکان مناسب نگهداری» و یا «با توجه به وضعیت آن در محل مناسبی ... نگهداری می‌گردد» و با توجه به اینکه اموال موضوع استرداد، ضبط و معدوم (مندرج در ماده ۱۴۸ قانون)^{۳۷} همان اموال توصیفی در ماده ۱۴۷ بوده، باید پذیرفت که اموال موضوع مواد سابق‌الذکر صرفاً

۳۶. ماده ۱۴۷ قانون آیین دادرسی کیفری: «آلات و ادوات جرم، از قبیل اسلحه، اسناد و مدارک ساختگی، سکه تقلبی و تمامی اشیایی که حین بازرسی به دست می‌آید و مرتبط با کشف جرم یا اقرار متهم باشد توقیف می‌شود و هر یک در صورت مجلس توصیف و شماره‌گذاری می‌گردد. آنگاه در لفاف یا مکان مناسب نگهداری و رسیدی مشتمل بر ذکر مشخصات آن اشیاء به صاحب یا متصرف آنها داده می‌شود. مال توقیف‌شده با توجه به وضعیت آن در محل مناسبی که از طرف دادگستری برای این منظور تعیین می‌شود، نگهداری می‌گردد. تبصره- شیوه نگهداری اموال و پرداخت هزینه‌های مربوط که از محل اعتبارات قوه قضائیه است، به‌موجب آیین‌نامه‌ای است که ظرف سه ماه از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون توسط وزیر دادگستری تهیه می‌شود، به تصویب رئیس قوه قضائیه می‌رسد.

۳۷. ماده ۱۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری: بازپرس در صورت صدور قرار منع، موقوفی یا ترک تعقیب باید درباره استرداد و یا معدوم کردن اشیاء و اموال مکشوفه که دلیل یا وسیله ارتکاب جرم بوده، از جرم تحصیل شده، حین ارتکاب استعمال شده و یا برای استعمال اختصاص داده شده است، تعیین تکلیف کند. در مورد ضبط این اموال یا اشیاء، دادگاه تکلیف آنها را تعیین می‌کند. بازپرس مکلف است مادام که پرونده نزد او جریان دارد، به تقاضای ذی‌نفع و با رعایت شرایط زیر، دستور رد اموال

اموال منقول بوده و اموال غیرمنقول از آن خروج موضوعی دارند. دوم، اموالی مشمول مواد ۱۴۸ قانون آ.د.ک. و ۲۱۵ قانون م.ا. بوده که موضوع «استرداد، ضبط یا معدوم شدن» واقع گردند؛ بنابراین حتی اگر مال موضوع تصمیم مرجع کیفری، منقول بوده، اما اتخاذ تصمیم این مرجع، در قالب «رد مال» باشد (نظیر کلاهبرداری، انتقال مال غیر و سرقت)، موضوع از شمول این مواد خارج می‌گردد.^{۳۸} با این حال در همین فرض نیز اگرچه اعتراض ثالث را خارج از چهارچوب مواد مارالذکر دانسته‌اند، لیکن بیان می‌دارند که در چنین مواردی رسیدگی به اعتراض ثالث مطابق عموماً (مواد ۴۱۷، ۴۱۸ و... قانون آیین دادرسی مدنی) امکان‌پذیر است و لذا رسیدگی به اعتراض از سوی دادگاه صادرکننده رأی معترض‌عنه انجام می‌پذیرد.

با اضافه شدن رأی وحدت رویه به ادبیات احکام کیفری مرتبط با اعتراض شخص ثالث، می‌توان گفت تردیدی نیست که اعتراض در خصوص رد مال (در فرایند رسیدگی به جرایمی چون کلاهبرداری و انتقال مال غیر)، نیز مشمول پذیرش صریح امکان اعتراض ثالث در امور کیفری می‌گردد. در حقیقت مفاد رأی وحدت رویه به‌نوعی ناقض تمایز میان اقسام اموال به شرح فوق است. با وجود این باید توجه داشت که نباید مرزهای امکان اعتراض ثالث را با برداشت‌های مضیق از متن قانون و رأی وحدت رویه محصور نمود. در واقع اینکه صرفاً ضبط و استرداد اموال مکشوفه (و منقول) در مواد ۲۱۵ و ۱۴۸ و تبصره‌های مربوطه در قانون م.ا. و قانون آ.د.ک. و اضافه بر آن رد مال در جرایم کلاهبرداری و انتقال مال غیر که مورد توجه رأی وحدت رویه است، داخل در شمول موارد قابل اعتراض ثالث قرار گیرد، منطقی به نظر نمی‌رسد؛ بلکه می‌توان اساساً با تمسک به معیار ورود ضرر و خلل به حقوق اشخاص دیگر از ناحیه تعیین تکلیف دادگاه نسبت به اموال در رأی انشایی، حق اعتراض ثالث را با رویکردی موسع مورد توجه و امعان نظر قرار داد.

باید دانست حتی در فرض اعتقاد به محدود نمودن قلمرو اعتراض ثالث در مسائل کیفری، صدور رأی وحدت رویه گامی در جهت موافقت با تسری اعتراض ثالث در امور کیفری تلقی می‌شود که به‌ویژه

و اشیای مذکور را صادر کند: الف- وجود تمام یا قسمتی از آن اشیاء و اموال در بازپرسی یا دادرسی لازم نباشد. ب- اشیاء و اموال بلامعارض باشد. پ- از اشیاء و اموالی نباشد که باید ضبط یا معدوم شود. تبصره ۱- در تمام امور کیفری، دادگاه نیز باید ضمن صدور رأی، نسبت به استرداد، ضبط و یا معدوم کردن اشیاء و اموال موضوع این ماده تعیین تکلیف کند. تبصره ۲- متضرر از تصمیم بازپرس یا دادگاه در مورد اشیاء و اموال موضوع این ماده، می‌تواند طبق مقررات اعتراض کند، هرچند قرار بازپرس یا حکم دادگاه نسبت به امر کیفری قابل اعتراض نباشد. در این مورد، مرجع رسیدگی به اعتراض نسبت به تصمیم بازپرس، دادگاه و نسبت به تصمیم دادگاه، دادگاه تجدیدنظر استان است.

۳۸. پهلوان‌زاده، پیشین، ۲۱۹.

استناد به مواد مربوطه در قانون آ.د.م. در این رابطه می‌تواند رویکردهای موسع در پذیرش اعتراض ثالث در پرونده‌های کیفری را تقویت نماید. در مجموع همان‌طور که آرای مختلف قضایی و دکترین نیز اشاره داشته‌اند، به نظر می‌رسد باید ملاک و ضابطه ورود ضرر یا ایجاد خلل به حقوق شخص ثالث را هم‌راستا با قانون آ.د.م. و قواعد مندرج در آن برای تمیز امکان اعتراض ثالث ولو در رسیدگی‌های کیفری مورد توجه و تأکید قرار داد.

نتیجه‌گیری

در نظام حقوقی داخلی بر خلاف اعتراض ثالث در امور مدنی که به‌طور کلی و قاعده‌مند در قانون آ.د.م. مورد پذیرش قرار گرفته است، اعتراض ثالث کیفری به‌صورت بسته‌وگریخته در قوانین و مقررات مطرح نظر بوده است و فقدان قاعده کلی در این زمینه در کنار ابهام ناشی از مواد قانونی راجع به آن گاهی تهافت و تناقض آرای صادره از محاکم را در پی داشته است. مهم‌ترین مواد راجع به اعتراض ثالث در قوانین کیفری را ماده ۲۱۵ قانون م.ا. (به همراه تبصره یک) و ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. (به همراه تبصره دو) تشکیل می‌دهند که دادگاه‌ها تفاسیر و برداشت‌های مختلفی از این مواد داشته‌اند و چالش‌هایی پیرامون اجرای آنها ایجاد شده است. به دنبال اختلاف نظر میان دو شعبه ۲۰ و ۲۳ تجدیدنظر استان تهران با این شرح و وصف که شعبه ۲۰ دادگاه تجدیدنظر مواد ۴۱۷ و بعد از آن در قانون آ.د.م. را صرفاً ناظر به احکام حقوقی (مدنی) دانسته، نه احکام کیفری و تبصره یک ماده ۲۱۵ قانون م.ا. را نیز در مورد اعتراض متضرر از تصمیمات بازپرس دادستان و دادگاه از جهت تعیین تکلیف در ارتباط با اموال و اشیای کشف‌شده می‌داند و اعتراض اشخاص ثالث نسبت به آرای کیفری دادگاه‌ها را قابل استماع ندانسته است؛ لیکن شعبه ۲۳ دادگاه تجدیدنظر استان تهران با استناد به عموماًت قانون آ.د.م. و اعتقاد به تسری حکم مندرج در ماده ۴۱۸ این قانون نسبت به دادگاه‌های عمومی اعم از کیفری و مدنی و تمسک به ماده ۲۱۵ قانون م.ا. و تبصره یک آن، اعتراض شخص ثالث را نسبت به قسمتی از رأی دادگاه که راجع به رد مال است، قابل استماع می‌داند و در ادامه رأی وحدت رویه نیز با برداشتی که از تبصره ۱ ماده ۲۱۵ قانون م.ا. و تبصره ۲ ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. دارد و همچنین تمسک به مقررات آیین دادرسی مدنی برای اثبات حق اعتراض ثالث، اساساً اعتراض ثالث متضرر از رأی دادگاه کیفری راجع به اشیای و اموال مذکور در مواد مزبور را قابل استماع و رسیدگی می‌داند.

این رأی اگرچه قاعده‌ای کلی راجع به امکان اعتراض ثالث در احکام و قرارهای صادره وضع نکرده و اساساً ناظر به قلمرو مواد مربوطه در قانون م.ا. و قانون آ.د.ک. است و چه‌بسا پیرامون مفاد آن

اختلاف نظرهایی نیز به چشم می‌خورد، لیکن به واسطه تفسیر موافقی که از این مواد برای امکان‌پذیری اعتراض شخص ثالث داشته و همچنین استناد به ملاک مقررات آیین دادرسی مدنی و تصریح مواد آیین دادرسی مدنی مانند ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۲۰ و ۴۲۵ راهگشا به نظر می‌رسد و ضمن رفع برخی اختلافات موجود و برداشتن قدمی برای ایجاد اتحاد و انسجام قضایی و حفظ حقوق اشخاص ثالث، زمینه را برای توسعه پذیرش اعتراض ثالث در امور کیفری فراهم آورده است.

در این میان رأی وحدت رویه، ضمن به رسمیت شناختن اعتراض ثالث در امر کیفری و تثبیت و تأیید کارکرد تبصره یک ماده ۲۱۵ قانون م.ا. و تبصره ۲ ماده ۱۴۸ قانون آ.د.ک. به‌نوعی مکمل و متمم حکم مندرج در مواد مزبور نیز تلقی می‌شود، چه اینکه اعتراض شخص ثالث به رأی صادره از دادگاه تجدیدنظر را (که در مواد فوق پیش‌بینی نشده بود) توسط همان شعبه تجدیدنظر امکان‌پذیر اعلام نموده است؛ بنابراین می‌توان گفت این فرضیه که در آیین دادرسی کیفری، با توجه به ماده ۱۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری و ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی و همچنین متن و استدلال‌ات رأی وحدت رویه شماره ۸۱۸، اعتراض ثالث نسبت به رأی دادگاه کیفری در موارد اعتراض ثالث به رد مال، راجع به اشیاء و اموال موضوع مواد مذکور پذیرفته شده، قابل دفاع است و چه‌بسا می‌توان گفت رویکرد رویه قضایی و به‌ویژه رأی وحدت رویه، تکمیل و توسیع موارد امکان اعتراض شخص ثالث در امور کیفری است.

البته در رابطه با رأی وحدت رویه و همچنین مواد ۲۱۵ و ۱۴۸ و تبصره‌های آنها، کماکان اختلاف نظرهایی از حیث نوع رأی مورد اعتراض، مرجع صالح برای رسیدگی و قلمرو اعتراض ثالث وجود دارد. توضیح اینکه در رأی وحدت رویه به مقررات آیین دادرسی مدنی و از جمله ماده ۴۲۰ استناد شده است و طبق قواعد کلی حاکم بر اعتراض ثالث، به نظر قطعی بودن رأی، از شرایط اعتراض ثالث بر اساس رأی وحدت رویه است. همچنین این اعتقاد وجود دارد که می‌توان رأی وحدت رویه و تبصره‌های مواد ۲۱۵ و ۱۴۸ را به‌گونه‌ای تفسیر و تعبیر کرد که هم‌راستا با عموماًت آیین دادرسی در بحث اعتراض ثالث، صرفاً مرجع صادرکننده حکم قطعی صالح به رسیدگی نسبت به اعتراض شخص ثالث باشد، چراکه با ماده ۴۲۰ که در رأی وحدت رویه مورد استناد است، انطباق دارد و همچنین وفق ماده ۴۳۵ قانون آ.د.ک. دادگاه تجدیدنظر فقط نسبت به آنچه مورد تجدیدنظرخواهی و نسبت به آن رأی صادر شده است، رسیدگی می‌کند؛ لذا اگر رأی در دادگاه بدوی قطعیت یافت، خود دادگاه بدوی باید به اعتراض ثالث رسیدگی نماید و رأی حاصل از اعتراض ثالث مطابق تبصره ۲ ماده ۱۴۸ در مرجع تجدیدنظر قابل اعتراض است، در نتیجه تبصره ۲ ماده ۱۴۸ در مقام بیان این موضوع بوده است نه آنکه اعتراض ثالث

به‌طور مستقیم در مرجع تجدیدنظر تقدیم و رسیدگی گردد. این تفسیر با ظاهر مواد مربوطه و صدر رأی وحدت رویه که وفق آنها مرجع رسیدگی به اعتراض ثالث از تصمیم بازپرس، دادگاه بدوی و مرجع رسیدگی به اعتراض ثالث از رأی دادگاه کیفری، دادگاه تجدیدنظر دانسته شده، به‌سختی قابل انطباق است. از طرفی قلمرو رأی وحدت رویه به‌ویژه از این حیث که خود را ناظر بر اعتراض شخص ثالث متضرر از رأی دادگاه کیفری راجع به اشیاء و اموال مذکور در مواد ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی و تبصره ۱ و ۱۴۸ قانون آ.د.ک. و تبصره ۲ می‌داند، صرفاً اموال مکشوفه را در برمی‌گیرد و به‌دشواری قابل تعمیم به اموال غیرمکشوفه مطابق توصیف موارد مزبور است؛ بنابراین اعتراض ثالث کیفری مبتنی بر رأی وحدت رویه نمی‌تواند تمامی احکام و قرارهای راجع به امور مالی در فرایند رسیدگی کیفری را پوشش دهد؛ علاوه بر اینکه در خصوص اعتراض ثالث اجرایی نیز به‌جز در ارتباط با اعتراض ثالث به توقیف اموال ناشی از اجرای قرار تأمین خواسته که وفق ماده ۱۱۱ قانون آ.د.ک. دادگاه حقوقی مرجع صالح برای رسیدگی طبق مقررات اجرای احکام مدنی دانسته شده است، نص صریحی وجود ندارد و لذا در این خصوص می‌توان از مواد ۱۴۶، ۱۴۷ و ۲۶ قانون اجرای احکام مدنی بهره گرفت تا در هیچ صورتی حق شخص ثالث در معرض تضییع قرار نگیرد و حتی با اجرایی شدن احکام دادگاه‌ها برای شخص ثالثی که از ناحیه اجرای حکم متضرر شده و به حقوق او خللی وارد می‌شود، حق اعتراض ثالث وجود داشته باشد.

با امعان نظر به نتایج این تحقیق پیشنهادهایی به شرح ذیل قابل ارائه است؛

- در خصوص اعتراض ثالث در امور کیفری که طیف قابل توجهی از آرا (اعم از احکام و قرارها) و همچنین مراحل مختلف رسیدگی از مراحل مقدماتی تا اجرای حکم را در برمی‌گیرد، قوانین و آرای پراکنده و بعضاً مبهم و غیرمنسجم منجر به برداشت‌های مختلف و در نتیجه رویه‌های ناهمگون و در معرض تضییع قرار گرفتن حقوق اشخاص ثالث شده است. بر این مبنا اختصاص عنوانی با نام «اعتراض شخص ثالث» در قانون آیین دادرسی کیفری (مشابه فصل دوم از باب پنجم قانون آیین دادرسی مدنی) به شکل ماده قانونی با این مضمون: «در صورتی که رأی صادره از محاکم در هر یک از مراحل دادرسی، به حقوق شخص ثالث، خللی وارد آورد، امکان طرح اعتراض نسبت به آن رأی برای شخص ثالث محفوظ خواهد بود» و تبیین قواعد حاکم بر آن در آن مقام و ایجاد شفافیت طی مواد بعدی در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد.

- تا پیش از اصلاحات تقنینی و با عنایت به رویکرد قضات عالی‌رتبه هیئت عمومی دیوان عالی کشور در اخذ وحدت ملاک از مقررات آیین دادرسی مدنی و همچنین دلایل و مستندات شعبه ۲۳ دادگاه

تجدیدنظر استان تهران و هیئت عمومی دیوان، رویه قضایی می‌بایستی در مورد پذیرش و رسیدگی به اعتراض ثالث در مواردی که نص صریحی در قوانین کیفری وجود ندارد، برای حفظ و پاسداری از حقوق اشخاص ثالث و ایجاد امنیت قضایی که از مهم‌ترین و والاترین اهداف نظام قضایی است، به عموماًت قانون آیین دادرسی مدنی مراجعه نماید.

- در رابطه با اعتراض ثالث به توقیف اموال ناشی از اجرای قرار تأمین خواسته کیفری که وفق ماده ۱۱۱ قانون آیین دادرسی کیفری، دادگاه حقوقی مرجع صالح برای رسیدگی وفق مقررات اجرای احکام مدنی دانسته شده است، به نظر می‌رسد این مقرر با منطبق اعتراض ثالث و لزوم رسیدگی دادگاه اجراکننده رأی به آن سازگار به نظر نمی‌رسد و بهتر بود مرجع کیفری صالح (اجراکننده رأی) به رسیدگی دانسته می‌شد، لذا اصلاح این ماده نیز مورد انتظار است.

فهرست منابع

- پابروندی، احمد. «جایگاه اعتراض ثالث در حقوق کیفری و اثر آن بر احکام صادره از محاکم کیفری». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. گیلان: دانشگاه گیلان، ۱۳۹۶.
- پایگاه اطلاع‌رسانی قوانین و مقررات کشور، معاونت حقوقی ریاست جمهوری، معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات. قابل دسترسی در:
<https://dotic.ir>
- پهلوان‌زاده، عباس. اعتراض شخص ثالث ماهوی. ویرایش دوم. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۹.
- پورآذر، علی. «امکان مداخله ثالث در دعوی کیفری». نشریه پیام آموزش، ۸، ۴۷ (۱۳۸۹)، ۴۵-۶۷.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. ترمینولوژی حقوق. ویرایش سیزدهم. تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۸۲.
- خالقی، علی. نکته‌ها در قانون آیین دادرسی کیفری. ویرایش هجدهم. تهران: پژوهشکده حقوق شهر دانش، ۱۴۰۰.
- دهخدا، علی‌اکبر. لغت‌نامه فارسی. زیر نظر محمد معین و سید جعفر شهیدی. تهران: چاپخانه مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ۱۳۲۵.
- رهنما، جهانبخش. اعتراض شخص ثالث نسبت به آرای قضایی. ویرایش اول. تهران: انتشارات سهامی انتشار، ۱۴۰۰.
- سامانه ملی آرای قضایی، پژوهشگاه قوه قضاییه. قابل دسترسی در:
<https://ara.jri.ac.ir>
- شاه‌محمدی، پرویز. اعتراض ثالث کیفری (اعتراض شخص ثالث به جنبه مالی آرای کیفری). تهران: انتشارات ارسطو، ۱۳۹۸.
- صابر، محمود و سمیه خلیق آذر. «مداخله شخص ثالث در دادرسی کیفری؛ جلوه‌ها و موانع». مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۴، ۲ (۱۳۹۶)، ۲۲۷-۲۴۸.
- Doi:10.22059/jqclcs.2018.233473.1207
- صادقی نیا رودسری، محمدرضا. «اعتراض شخص ثالث در احکام مدنی و کیفری». روزنامه حمایت. مورخ ۱۳۹۸/۰۸/۱۸.
- قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲.
- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲.
- متین‌دفتری، احمد. آیین دادرسی مدنی و بازرگانی، جلد دوم. ویرایش چهارم. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۱.
- مصاحبه با دکتر علیخانی [قاضی وقت شعبه ۲۳ دادگاه تجدیدنظر استان تهران]، آذرماه ۱۴۰۱، تهران: شعبه ۲۴ دادگاه تجدیدنظر.
- معین، محمد. فرهنگ فارسی، جلد سوم. ویرایش نهم. تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۵.